

І. А. Колодійчук

Розвиток сільського господарства у гірських регіонах: європейський досвід і пропозиції для України

Розглядаються сучасні підходи до вирішення проблем гірських територій у європейських країнах. Наголошується на визначальній ролі сільського господарства у їх розвитку. Аналіз засвідчує, що проблеми економічного, екологічного та соціального характеру в межах гірських територій європейських країн вирішуються чи шляхом проведення активної аграрної політики, чи в межах реалізації регіональної гірської політики, спрямованої на компенсацію негативного впливу природно-кліматичних ресурсних властивостей гірських територій, надаючи інвестиційну підтримку для розвитку пріоритетних видів і сфер економічної діяльності, зокрема сільському господарству. Значна увага приділена питанню стимулювання сільгоспвиробників у гірській місцевості. Виокремлено основні недоліки вітчизняної системи стимулювання гірського сільського господарства, що не дозволяє повною мірою розкрити можливості цих територій. Запропоновано напрямки економічної підтримки сільськогосподарських виробників у гірських регіонах України для недопущення занепаду традиційно провідної для таких територій аграрної сфери зайнятості місцевого населення та екологізації сільського господарства в гірській місцевості.

Ключові слова: гірські території, гірська політика, сільське господарство, інструменти стимулювання, підтримка сільськогосподарського виробника.

За роки незалежності не відбулося будь-яких суттєвих зрушень у перегляді позиції держави й суспільства щодо проблематики гірських територій. Визначивши унікальність цих регіонів для забезпечення сталого розвитку України, не розроблено механізмів практичної реалізації низки завдань, пов'язаних з усуненням наявних у їх межах проблем економічного, екологічного та соціального спрямування. Політика розвитку гірських територій не сконцентрована на покращенні умов проживання та якості життя місцевого населення, стримується впровадження перспективних напрямів використання земельно-ресурсного потенціалу. Водночас у країнах-членах ЄС проводиться активна політика щодо усунення будь-яких проявів дискримінації гірських регіонів, порівняно з рівнинними територіями. Просторовий менеджмент значну увагу приділяє розвитку гірських регіонів, зважаючи на їх важливість для екологічного, економічного, соціального, культурного та сільськогосподарського секторів, орієнтуючись на збереження екосистем та ефективне використання природних ресурсів; підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського та лісогосподарського секторів; диверсифікацію господарської діяльності; створення умов для економічного та соціального відродження сільських регіонів.

Дослідження питань сталого розвитку гірських територій є предметом наукових пошуків М. Голубця, В. Кравціва, Ю. Стадницького, В. Євдокименка, С. Іщук, М. Лендела, Г. Карпа, С. Криштанович [1-6] та ін. Водночас чимало методичних та організаційних аспектів гірської політики в Україні належним чином не розкриті, а наукові розробки, напрацьовані у процесі реформ, не доведені до рівня практичного використання.

Завданням цієї статті є узагальнення основних підходів до розвитку сільського господарства гірських територій у європейських країнах для їх застосування у вітчизняних умовах.

Більшість гірських територій має сільськогосподарську орієнтацію і відзначається наявністю складних проблем розвитку. В окремих країнах ці проблеми вирішуються шляхом проведення активної аграрної політики, причому має місце комплексний підхід щодо розвитку сільської місцевості і гірських регіонів. Зокрема, це простежується в країнах, де гірські регіони та гірські ландшафти домінують на їх території.

У решті країн проблеми долаються в межах реалізації регіональної гірської політики (РГП), яка, своєю чергою, реалізується під потужним впливом аграрної політики. Європейські країни намагаються відродити (і / чи відновити) демографічний потенціал цих територій через підвищення життєвих стандартів місцевих жителів, покращення якості життя, збереження традиційного сільського укладу, усунення будь-яких дискримінаційних проявів, порівняно з рівнинними територіями.

Можна стверджувати, що сучасна європейська гірська політика – це політика, що визначає та орієнтується на можливості для майбутнього, мобілізуючи й стимулюючи недостатньо використаний потенціал, передусім у сільському господарстві. Аграрна політика у гірських регіонах країн Європи забезпечує високі результати у виробництві, соціально-економічних процесах у сільській місцевості, активізації сільського підприємництва, опираючись на чітко виражений підхід щодо визначальної ролі сільського господарства у їхньому розвитку та активно використовуючи інструменти сприяння та підтримки у межах проведення Спільної аграрної політики (САП). Поряд з цим сільське господарство позиціонується як необхідна умова збереження ландшафтів гірських регіонів (Німеччина). В окремих країнах саме аграрна політика забезпечує домінуючий вплив на розвиток цих територій (Угорщина, Словаччина, Швейцарія).

Упродовж значного періоду часу напрацьовувалося законодавство країн Європи щодо забезпечення ефективного розвитку так званих LFA-територій (англ. Less Favored Areas – несприятливі для ведення сільського господарства місцевості), до яких належать гірські регіони. На сьогодні для них встановлені заходи підтримки, які, по-перше, сприяють забезпеченню належних умов проживання сільського жителя; по-друге, модернізації та диверсифікації сільськогосподарського виробництва; по-третє, мотивують збереження природного простору та ландшафту. Вони пов'язані передусім з прямими виплатами (платежами) сільськогосподарським виробникам або ж з реалізацією спільних інвестиційних проектів, що охоплюють сільський розвиток загалом.

У 2007-2013 рр. система підтримки сільського розвитку в ЄС включала три пріоритетні осі дій (конкурентоспроможність; природне середовище та управління земельними ресурсами; багатофункціональне село та якість життя), кожна з яких забезпечувалася чітко визначеним переліком прийнятних уніфікованих інструментів підтримки. Попередньо країни-члени ЄС оцінюють національні особливості ведення сільського господарства і подають до Європейської комісії стратегічні плани використання коштів єдиного фонду розвитку сільських територій, узгоджуючи головні заходи з загальними напрямками САП. Сільгоспвиробники, аби отримати платежі зі спільного бюджету ЄС, мають дотримуватись розроблених обов'язкових і добровільних схем щодо цих виплат.

Посиленню конкурентоспроможності сільського господарства насамперед сприяють значні інвестиції у цей сектор. Наприклад, протягом 2007-2013 рр. витрати в межах САП становили понад 9,3 млрд євро для покращення умов сільської місцевості та сільського господарства *Австрії*. Тут, за даними 2014 р., фінансувались такі заходи:

- підтримка доходів австрійських фермерів – 0,3% від загальних інвестицій, отриманих у межах допомоги САП. У 2014 р. вони отримали 700 млн євро прямих платежів і ще 25 млн євро на так звані ринкові заходи;
- реагування на труднощі ринку – 0,08%. Фінансувались заходи, що сприяли розширенню експортних ринків. 7 млн євро були виділені молочному сектору та свинарству;
- додавання вартості за допомогою схем якості. Фінансуються заходи, які дозволяють сільгоспвиробникам підвищити якість продукції, якісно розвиватись, зберегти різноманітність продукції у своїй місцевості.

Найменування харчових продуктів високого якісного рівня зводяться у спеціальний перелік – реєстр;

- сприяння зростанню та диференціації господарської діяльності у сільських регіонах – 43%. Упродовж 2007-2013 рр. інвестовано понад 4 млрд євро на заходи щодо: підтримки сільськогосподарського виробництва сільських територій Австрії, зберігаючи його різноманітність і конкурентоспроможність; становлення 8 800 господарств молодих фермерів (молоді фермери можуть скористатися 25% допомоги впродовж перших п'яти років); модернізації 29000 агрохолдингів (2,2 млрд євро) – 23,7%; удосконалення базових послуг та оновлення сіл (141 млн євро) – 1,5%; підтримки органічного виробництва; підтримки впровадження заходів агроекологічного захисту.

Слід зазначити, що дотації є диференційованими залежно від показника фінансової потужності тієї чи іншої території (того чи іншого господарського суб'єкта). Передбачено два типи допомоги залежно від площі земельних ділянок сільськогосподарських підприємств: I тип надається підприємствам з площею до 6 га; II тип – з площею від 60 до 100 га. При обчисленні обсягу допомоги також враховується тип сільськогосподарських угідь, тип господарства та інші особливості ведення господарства об'єктивного характеру [7].

В Австрії значна увага приділяється органічному сільськогосподарському виробництву. Зростає кількість фермерів, що орієнтуються у своїй діяльності на виконання правила «Greening» («Озеленення»), яке передбачає екологічно безпечне ведення сільського господарства шляхом розширення асортименту сільськогосподарських культур, підтримування (розширення площ) постійних пасовищ, збереження 5% територій, що є екологічно значимими. Значна увага акцентується на заходах, що забезпечують збереження альпійської екосистеми.

У Німеччині в регіонах з гірськими масивами середньої висоти теж достатньо активно реалізуються програми сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій за рахунок коштів європейського фонду розвитку сільських територій. Сталий розвиток сільського господарства тут асоціюється передусім з гірським тваринництвом і виробництвом біопродуктів.

Гірські регіони в європейських країнах позиціонуються як такі, що мають важливе значення для розумного, всеосяжного зростання та сталого розвитку країни, тому в їх межах забезпечуються: привабливі житлові умови для мешканців; умови щодо одержання конкурентоспроможності; здійснення відповідного контролю та захисту природних ресурсів; культурна різноманітність території. При цьому, реалізуючи гірську політику, окреме з перелічених завдань може бути домінуючим серед інших. Наприклад, у Німеччині більш зосереджені на охороні гірських ландшафтів; в Австрії – на посиленні конкурентоспроможності сільського господарства.

У Швейцарії має місце комплексний підхід до розвитку сільської місцевості і гірських регіонів. Ці території розглядаються як такі, що характеризуються неоднорідністю та особливим природним потенціалом, здатні розвиватися у тісному партнерстві з агломераціями [8]. Значний внесок привносять ці регіони у забезпечення екологічно безпечного та якісного розвитку природних і рекреаційних зон; наголошується на широких можливостях щодо розширення робочих місць у цій місцевості, позитивних тенденціях у житловій сфері. Пріоритетними напрямками є:

1. Створення привабливого середовища для життя. Акцентується увага на якісному забезпеченні інфраструктури та якості послуг, адаптованих до потреб місцевого населення та економіки; узгодженій діяльності транспорту, енергетики та поселень.

2. Збереження й охорона природних ресурсів. Природні ресурси сільської місцевості і гірських територій (ландшафти, ґрунти, ліси, водні ресурси, біорізноманіття тощо) та їх функції (рекреація, екосистемні послуги) активно

використовуються у господарській діяльності, але відповідно до встановлених екологічних норм і вимог.

3. Посилення конкурентоспроможності. Розвиток цих територій має за мету створювати привабливі робочі місця в перспективних галузях, широко впроваджуючи інноваційні розробки, зміцнюючи інтеграційні зв'язки агроформувань, стимулюючи їх експортні можливості.

4. Збереження культурної спадщини, формування культурної різноманітності. Наголошується на важливості віднайти зв'язок між минулим і теперішнім, між традицією і сучасністю, адже це відображається в інноваційних підходах в архітектурі, туризмі, мистецтві, сільському господарстві. Культурна різноманітність надає привабливості життєвому, відпочинковому, туристичному простору і впливає на формування та реалізацію політики розвитку цих територій.

Швейцарська робоча спілка з питань гірських регіонів забезпечує сприяння гірським регіонам через галузеві політики, які характеризуються суттєво більшим впливом на територіальний розвиток, ніж регіональна політика у вузькому сенсі. Скажімо, для виконання завдань аграрної політики у федеральному бюджеті Швейцарії передбачено близько 3,6 млрд франків на рік, натомість для реалізації завдань регіональної політики надаються лише близько 70 млн франків на рік. Закон «Про сільське господарство» встановлює рамкові умови для виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції таким чином, щоб сільське господарство було збалансованим та економічно ефективним, а також здатним отримувати максимально високий дохід від продажу продукції.

Отже, більшість країн з гірськими територіями формують стратегію та політику гірського розвитку, спрямовану на компенсацію негативного впливу природно-кліматичних ресурсних властивостей гірських територій, надаючи інвестиційну підтримку для розвитку пріоритетних видів і сфер економічної діяльності, зокрема сільському господарству.

Вважаємо, що політику ведення гірського сільського господарства в Україні слід орієнтувати на принципи й положення оновленої Спільної аграрної політики (САП) ЄС (табл. 1), забезпечуючи розв'язання завдань диверсифікації землеробства, використання потенціалу природних кормових угідь, формування екологічних зон, збереження природних гірських ландшафтів поряд з культурними агроландшафтами, підвищення екологічної відповідальності сільгоспвиробників тощо.

Не менш важливим є проведення всеохоплюючого обліку і моніторингу стану земельних ресурсів. Саме це завдання ми позиціонуємо як визначальну, рушійну й стимулюючу передумову досягнення зрушень у соці-

Таблиця 1

Нова диспозиція у Спільній аграрній політиці ЄС (2014-2020 рр.)

Окупність виробництва продовольства	Стале використання природних ресурсів і пом'якшення наслідків зміни клімату	Сталий територіальний розвиток
<ul style="list-style-type: none"> ▪ підтримка доходів сільгоспвиробників; ▪ посилення конкурентоспроможності сільського господарства; ▪ компенсація за труднощі ведення виробництва на LFA-територіях. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ законодавча гарантія сталого сільськогосподарського виробництва; ▪ підтримка органічного виробництва. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підтримка зайнятості місцевого населення, збереження соціальних структур на селі; ▪ підвищення ефективності сільської економіки; ▪ врахування структурної різноманітності сільськогосподарських систем.

Джерело: [9].

ально-економічному розвитку гірських територій. Облік, що враховує площу і сучасну якість земельних ресурсів, їх місце розташування й використання тощо – це та сфера, яка першочергово потребує аудиту і цілковитого відображення у земельному кадастрі відповідних районів. *Це дозволить: вибудувати дієву систему управління землекористуванням; підвищити відповідальність у системі земельних правовідносин; ефективно і цілеспрямовано вкладати кошти; впорядкувати законодавчу базу. Лише таким чином можна змінити характер ведення господарської діяльності та покращити інвестиційний клімат у гірських регіонах.*

В умовах України першочерговим завданням слід розглядати запровадження механізмів економічної підтримки сільськогосподарських виробників в гірських регіонах для недопущення занепаду традиційно провідної для таких територій аграрної сфери зайнятості місцевого населення.

На сьогодні стимулювання розвитку сільськогосподарської сфери економіки гірських та інших проблемних територій фактично відсутнє. Законодавством передбачено деякі інструменти зі стимулювання розвитку регіонів: надання державної підтримки, у тому числі фінансової, малим підприємствам, сприяння формуванню бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційних та консалтингових центрів, венчурних фондів тощо; спрямування міжнародної технічної допомоги на розв'язання актуальних соціально-економічних та екологічних проблем; сприяння зайнятості населення, забезпечення фінансування програм перекваліфікації та професійного розвитку трудових ресурсів, удосконалення соціальної сфери, зокрема житлового будівництва, охорони здоров'я та охорони довкілля [10]. Проте, як засвідчує практика, вказані інструменти мало задіяні до регулювання соціально-економічного розвитку гірських районів, вони не сприяють активізації сільського розвитку, вирішенню завдань зайнятості населення. Гірському сільському господарству не надається необхідної уваги, більше того, проявляється цілковите ігнорування розвитку особистих селянських господарств (ОСГ). Вочевидь, вітчизняна система регулювання аграрного виробництва у гірських умовах неефективна, а вплив держави на перспективний розвиток гірського сільського господарства несуттєвий [11].

Постає завдання щодо невідкладного запровадження економічних стимулів для підтримки виробництва сільськогосподарської продукції у гірських умовах. За приклад можна взяти відповідну практику ЄС та поступово її впроваджувати. На сьогодні вітчизняне законодавство лише гарантує можливі «доплати до ціни сільськогосподарської продукції, яка...реалізується державі» (ст. 3; Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні») [12]. Галузева політика теж не планує перегляду підходів, особливих преференцій щодо гірського сільського господарства. Утім, беручи до уваги необхідність виконувати норми gross compliance, доцільно на законодавчому рівні регламентувати систему стимулювання сільгоспвиробників у гірській місцевості, що стосується: підтримки доходів сільгоспвиробників (ввести фіксовані виплати на 1 га землі за встановлених вимог і / чи на утримання певної кількості поголів'я ВРХ чи інших свійських тварин); становлення господарств молодих фермерів (разові річні виплати у встановлених межах протягом 3-5 років для фермерів-початківців); сприяння сталому використанню природних ресурсів (надання компенсацій (пільг) у разі впровадження органічного виробництва чи заходів агроєкологічного захисту); сприяння зайнятості населення (преференції за умов створення нових робочих місць тощо).

Вирішивши завдання державної підтримки аграрного сектору економіки гірських регіонів, можна підійти до розв'язання вкрай важливих проблем дотримання екологічних вимог у сільськогосподарському виробництві на таких територіях, які відзначаються особливою чутливістю до антропогенного впливу. Екологізація гірського сільського господарства також потребує економічних преференцій. Досягненню у гірському сільському господарстві України суспільно-екологічних інтересів може сприяти:

- запровадження адміністративних та економічних важелів, які б попереджували екодеструктивні процеси при веденні сільського господарства;
- заохочення сільгоспвиробників до залуження, створення культурних пасовищ і заліснення деградованих і малопродуктивних земель;
- введення платежів (штрафів) компенсаційного характеру за порушення ландшафтів. Європейська ландшафтна конвенція (ETS № 176), ратифікована Законом України № 2831-IV від 07.09.2005 р., зобов'язує інтегрувати ландшафтну складову в усі галузеві стратегії розвитку, які мають прямий або непрямий вплив на змінювані території. Це, зокрема, вимагає: а) ідентифікації та оцінки якості ландшафтів на всій території регіону (враховуючи унікальні, звичайні та деградовані частини); б) створення ландшафтних баз даних і забезпечення їх доступності; в) формування цілей і критеріїв якості ландшафтів; г) вибору інструментів реалізації ландшафтної політики;
- допомога сільгоспвиробникам у сертифікації продукції, процесів, систем управління за міжнародними стандартами ISO 9000 (менеджмент якості), ISO 14000 (менеджмент охорони навколишнього середовища), ISO 22000 (менеджмент безпеки), ISO 26000 (соціальна відповідальність);
- підвищення родючості ґрунтів через: здійснення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення; проведення комплексу протиерозійних заходів; запровадження екологічнобезпечних і науково обґрунтованих систем землеробства; утилізацію гною за анаеробною технологією, що дозволяє заощаджувати земельні площі, збільшити обсяги виробництва органічних добрив, отримати електро – та теплову енергію як резервне джерело електрики та опалення;
- удосконалення системи землеробства (розробка економічних стандартів і технологічних нормативів раціонального використання та охорони земельних ресурсів (зокрема, стандартів і нормативів щодо оптимізації структури агроландшафтів); технологічного використання сільськогосподарських угідь; деградаційних процесів ґрунтів; режимного використання земель (охоронні, санітарні, захисні зони особливого режиму);
- налагодження виробництва органічної продукції (проведення ґрунтових агрохімічних досліджень для встановлення еколого-токсикологічного рівня локальних природних ресурсів; спрямування суб'єктів господарювання на органічне землеробство; забезпечення фінансової та інституційної підтримки запровадження органічного землеробства (пільги й дотації, агрономічне обстеження земель, підготовка кадрів, формування відповідної матеріально-технічної бази, заходи з будівництва переробних підприємств, формування ринків збуту, реалізації та захисту недобросовісної конкуренції, сертифікація та маркування продукції аграрного сектору тощо);

- упровадження механізмів стимулювання раціонального землекористування та охорони земель шляхом: надання податкових пільг громадянам і юридичним особам, які за власні кошти покращують показники агроекологічного стану ґрунтів, проводять їх рекультивацію. Для цього пропонується внесення змін у Податковий кодекс України та доповнення пункту 282.1 таким: «юридичні особи, які за власні кошти проводять рекультивацію земель (ґрунтів)»;
- поширення практики звільнення землекористувачів від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення стану земель згідно з погодженими з органами землеустрою проектами, для чого пропонується внести зміни у Податковий кодекс України, виклавши пункт 283.1.2 статті 283 у такій редакції: «283.1.2. землі сільськогосподарських угідь, що перебувають у тимчасовій консервації, у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення стану земель згідно із погодженими з органами землеустрою проектами».

Розвиток сільського господарства гірських районів має орієнтуватись не просто на збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а передусім на виробництво якісної і безпечної екологічно чистої продукції на основі вдосконалення структури виробництва, форм господарювання, підвищення ефективності. Цьому має сприяти активна державна допомога за такими напрямками:

1. Підтримка особистих селянських господарств (залучення ОСГ гірських районів до програм державної підтримки аграрного сектору і розвитку сільських територій; заохочення ОСГ до набуття статусу суб'єктів підприємницької діяльності).
2. Підвищення продуктивності постійних пасовищ і сінокосів.
3. Підвищення конкурентоспроможності гірського сільського господарства (упровадження органічного тваринницького виробництва).
4. Розвиток ринкової інфраструктури [13].

Значну увагу в оновленій САП ЄС, як і в попередні етапи, приділено сільському розвитку. Щодо вітчизняних гірських регіонів актуальними є такі заходи, як створення сприятливих умов для проживання населення на сільських територіях, зокрема шляхом розвитку об'єктів інженерної інфраструктури; розвиток комунікаційної структури; просторовий розвиток; вдосконалення інфраструктурного забезпечення сільських територій.

Окреслені пріоритети розвитку сільського господарства мають сприяти формуванню конкурентоспроможних господарств і сталому розвитку галузі. Водночас вони створюють умови для зростання економіки та покращення соціального становища у сільській місцевості, що особливо важливо для гірських територій. Проте слід додати, що гірські райони – це території, які самостійно не зможуть вирішити численні соціально-економічні та екологічні проблеми і тому вимагають активної державної допомоги. Важливо збільшити інвестиційні потоки, конкретизувати стратегічні завдання аграрної політики України щодо гірських територій, підвищити ініціативність місцевих органів влади та самих аграріїв. Вказані пропозиції відповідають «правилам гри», що мають місце у просторовому розвитку країн-членів Європейського Союзу, зокрема щодо розвитку гірських регіонів.

З огляду на корективи, внесені до Спільної аграрної політики ЄС на 2014-2020 рр., пріоритети дещо зміщені в напрямі екологічно орієнтованих заходів та сільського розвитку, а загально визнані засади однозначно

наголошують на уважному врахуванні структурно слабких регіонів. Отже, гірське сільське господарство було і залишатиметься важливою сферою суспільної діяльності, оскільки має визначальний вплив на збереження самобутності гірських регіонів і гірських ландшафтів.

Список використаних джерел

1. Голубець М. А. Проблеми реалізації сталого розвитку в гірському регіоні / М. А. Голубець. – Львів : Поллі, 2007. – 269 с.
2. Економічний розвиток областей Західного регіону України : аналіз, діагноз, тенденції : монографія / наук. ред. С. О. Ішук. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 164 с.
3. Кравців В. С. Гірська політика : міжнародні акти і світовий досвід / В. С. Кравців, Ю. І. Стадницький. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 50 с.
4. Карп Г. В. Фінансовий механізм наповнення місцевих бюджетів гірських територій у контексті політики економічного зростання / Г. В. Карп // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 4, т. 2. – С. 329-338.
5. Криштанович С. В. Державне управління процесом забезпечення екологічної безпеки гірських територій Західного регіону України / С. В. Криштанович // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 34. – С. 267-275.
6. Стале природокористування у Карпатському регіоні України : оцінка, проблеми (наукова доповідь) / В. С. Кравців, П. В. Жук, О. І. Гулич та ін. ; Інститут регіональних досліджень НАН України ; [наук. ред. В. С. Кравців]. – Львів, 2014. – 121 с.
7. Карп Г. В. Інструменти європейської політики розвитку гірських населених пунктів / Г. В. Карп // Наукові праці НДФІ. – 2009. – Вип. 2. – С. 54-60. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2009_2_6
8. Bundesgesetz über die Landwirtschaft (Landwirtschaftsgesetz, LwG) vom 29. April 1998 (Stand am erste Mai 2017). – Zugriffsmodus : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19983407/index.html>
9. Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth / European Comission. – 2010. – Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC2020>
10. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. №2850-IV. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
11. Колодійчук І. А. Напрями та інструменти удосконалення державної підтримки гірського сільського господарства / І. А. Колодійчук, Т. В. Морська // Регіональна економіка. – 2013. – №3(69). – С. 48-56.
12. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15.02.1995 р. №56/95-ВР. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/56/95-вр>
13. Колодійчук І. А. Перспективи і можливості розвитку сільського господарства гірських районів / І. А. Колодійчук, Т. М. Морська, Р. Р. Білик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіональних досліджень НАН України ; [редкол. : В. С. Кравців (відпов. ред.)]. – Львів, 2012. – Вип. 6(98). Актуальні проблеми регіонального розвитку. – С. 280-290.

References

1. Holubets, M. A. (2007). *Problems realization of stalooho rozvytku v hirs'komu rehioni* [Problems of sustainable development realization in the mountainous region]. Lviv: Polly. [in Ukrainian].
2. Ishchuk, S. O. (Ed.) (2009). *Ekonomichnyy rozvytok oblastey Zakhidnoho rehionu Ukrayiny: analiz, diahnoz, tendentsiyi* [Economic development of the Western regions of Ukraine: analysis, diagnosis, trends]. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Kravtsiv, V. S., & Stadnytsky, Yu. I. (2005). *Hirs'ka polityka: mizhnarodni akty i svitovyy dosvid* [Mountain policy: international acts and world experience]. Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
4. Karp, H. V. (2008). *Finansovyy mekhanizm napovnennya mistsevykh byudzhetyv hirs'kykh terytoriy u konteksti polityky ekonomichnoho zrostannya* [Financial mechanism of filling the local budgets of mountain areas in the context of economic growth policy]. In *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu* [Actual problems of the development of region's economy]: Vol. 4(2) (pp. 329-338). [in Ukrainian].
5. Kryshchanovych, S. V. (2013). *Derzhavne upravlinnya protsesom zabezpechennya ekolohichnoyi bezpeky hirs'kykh terytoriy Zakhidnoho rehionu Ukrayiny* [State management of the mountainous territories ecological safety of the Western region of Ukraine]. In *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya* [Effectiveness of public administration]: Vol. 34 (pp. 267-275). [in Ukrainian].
6. Kravtsiv, V. S., Zhuk, P. V., Hulych, O. I., & et al. (2014). *Stale pryrodokorystuvannya u Karpats'komu rehioni Ukrayiny: otsinka, problemy* [The sustainable use of natural resources in the Carpathian region of Ukraine: assessment, problems] (Scientific report). Lviv: Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
7. Karp, H. V. (2009). *Instrumenty yevropeys'koyi polityky rozvytku hirs'kykh naselenykh punktiv* [Instruments of European Policy for the Development of Mountainous Settlements]. In *Naukovi pratsi NDFI* [Scientific

- papers of Research Financial Institute*]: Vol. 2 (pp. 54-60). – Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2009_2_6 [in Ukrainian].
8. Parliament of Germany (1998). Federal Law on Agriculture, adopted on 1998, April 29. Retrieved from <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19983407/index.html> [in German].
  9. European Commission (2010). Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth. – Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC2020>
  10. Supreme Council of Ukraine (2005). Pro stymuluyuvannya rozvytku rehioniv [On stimulating the development of regions]: Law of Ukraine, adopted on 2005, September 8, 2850-IV. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> [in Ukrainian].
  11. Kolodychuk I. A., & Morska, T. V. (2013). Napryamy ta instrumenty udoskonalennya derzhavnoyi pidtrymky hirs'koho sil's'koho hospodarstva [Directions and instruments for improving the state support of mountain farming]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 69(3), 48-56. [in Ukrainian].
  12. Supreme Council of Ukraine (1995). Pro status hirs'kykh naselenykh punktiv v Ukrayini [On the status of mountain settlements in Ukraine]: Law of Ukraine, adopted on 1995, February 15, 56/95-VR. Retrieved from Law of Ukraine dated on February 15, 1995 No. 56/95-VR. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/56/95-vp> [in Ukrainian].
  13. Kolodychuk, I. A., Morska, T. M., & Bilyk, R. R. (2012). Perspektyvy i mozhlyvosti rozvytku sil's'koho hospodarstva hirs'kykh rayoniv [Prospects and opportunities for the development of agriculture in the mountainous areas]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 98(6). Aktual'ni problemy rehional'noho rozvytku [Actual problems of regional development]* (pp. 280-290). [in Ukrainian].

Kolodychuk I. A. The development of agriculture in the mountain regions: European experience and suggestions for Ukraine.

The modern approaches to solving the problem of mountain areas in European countries are considered. The decisive role of agriculture in their development is emphasized. The analysis confirms that the problems of economic, ecological and social kind within mountainous areas of European countries are solved either by means of active agrarian policy or within the framework of regional mountain policy realization aimed at compensation of negative influence of natural and climatic resource properties of mountain territories, through providing of investment support for the development of priority types and spheres of economic activity, in particular agriculture. The Common Agricultural Policy costs of 2007-2013 for improving the rural conditions and agriculture in Austria and the integrated approach of Switzerland to rural development and mountain regions are considered in detail. The conclusions are that the majority of mountainous countries form a mountainous development policy strategy aimed at compensating for the negative impact of the natural and climatic resource properties of the mountain areas, providing investment support for the development of priority types and spheres of economic activity, in particular agriculture. We position the implementation of comprehensive accounting and monitoring of the land resources condition as a determining, driving and stimulating precondition for achieving progress in socio-economic development of mountain areas. This will allow changing the character of economic activity and improving the investment climate in mountainous regions. Considerable attention is paid to the issue of agricultural manufactures stimulation in the mountainous areas. The main disadvantages of the national system of the mountain agriculture stimulation, which do not allow disclosing the possibilities of these territories to the fullest extent, are identified. The directions of agricultural producers' economic support in the mountainous regions of Ukraine were suggested in order to prevent the decline of the agrarian sphere of local population employment, which is traditionally leading for such territories. We are convinced that the policy of mountain farming in Ukraine should be guided by the principles and fundamentals of the updated Common Agricultural Policy of the EU, and that by granting the state support to the agrarian sector of the mountain regions economy it is possible to approach the resolution of the extremely important problems of compliance with the environmental requirements in agricultural production. The directions of agriculture ecologization in the mountainous areas were suggested.

Keywords: mountain territories, mountain policy, agriculture, stimulation instruments, agricultural producer support.

Kolodychuk Irina Anatoliivna – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики та природокористування ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: ira1166@ukr.net).

Kolodychuk Irina Anatoliivna – Ph.D. (Econ.), Senior Researcher of the Department of regional ecological policy and environmental management of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 16.10.2017 р.